

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗВЕРНЕННЯ В УКРАЇНІ:
ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ**

Магновський Ігор Йосифович,

д.ю.н., професор,

професор кафедри теорії та історії

держави і права факультету підготовки фахівців для

органів досудового розслідування,

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Право людини на звернення та його забезпечення в Україні, а також його місця і значення у системі прав і основоположних свобод особи займає одне з ключових місць, що забезпечує її можливість впливати на організацію діяльності публічної влади та інститутів громадянського суспільства, а звідси й в управлінні державними і суспільними справами та захисту власних законних інтересів на сучасному етапі розвитку національного державотворення.

Тому важливість і доцільність даного дослідження викликана сьогоденням й актуалізує дану проблематику та потребує відповідних напрацювань. Оскільки, у сучасному цивілізаційному просторі, підкреслює Є. С. Савич, частиною якого є Україна, права людини і громадянина визнані й задекларовані на конституційному рівні, і це стосується не лише тих прав, котрі забезпечують природне існування людини як фізичної особи чи її соціальне буття, а й тих, що забезпечують її можливість впливати на організацію діяльності публічної влади та інститутів громадянського суспільства, отождодіюючи із таких можливостей, проголошених на конституційному рівні, є право на звернення, яке закріплено у статті 40 Основного Закону нашої держави. Зміст цього права, зауважує вчений, полягає у тому, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади,

органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1; 2, с. 23].

У роз'ясненні Міністерства юстиції України від 4 квітня 2012 року вказується, що право на звернення включає дві складові: по-перше, звернення громадян є однією із форм участі населення в державному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ, можливістю активного впливу громадянина на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування; по-друге ж, це спосіб відновлення порушеного права громадянина через подання до органів державної влади скарг, заяв і клопотань. У такому розумінні – це механізм виконання соціальних обов'язків публічної влади [3].

У мотивувальній частині рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України «Про звернення громадян» (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018 йдеться про те, що закріплений статтею 40 Конституції України інститут права на звернення має комплексний характер. Його утворюють різні за природою і призначенням юридичні засоби (інструменти), метою яких є забезпечення реалізації кожною людиною своїх прав і свобод, а також їх відстоювання, захист та відновлення у разі порушення [4].

Сутність права громадян на звернення М. В. Цвік визначає у якості можливості громадян брати участь у державних і громадських справах, впливати на покращення роботи державних органів та недержавних інституцій [5, с. 148].

Розглядаючи складові елементи права на звернення В. А. Соболев пише, що дане право є однією із форм участі населення в державному управлінні, у

вирішенні державних і суспільних справ, можливістю активного впливу громадянина на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Відтак одним із складових елементів права на звернення науковець вбачає спосіб відновлення порушеного права громадянина через подання до органів державної влади скарг, заяв і клопотань. У такому розумінні – це механізм виконання соціальних обов'язків публічної влади [6].

Як прогресивний механізм впливу суспільства на владні процеси, характеризує звернення громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування або їх посадових осіб М. Б. Михайлов. Розглядаючи звернення громадян як форму комунікації між громадянами та суб'єктами владних повноважень, він вважає, що даний інститут забезпечує ефективну комунікацію громадянського суспільства з владою та підтримує наукову позицію окремих дослідників, на думку яких, інститут звернення громадян виконує функцію соціального контролю інститутів публічної влади, а також вираження думки щодо різноманітних суспільних проблем. Звернення громадян не можна розглядати як форму безпосередньої демократії, проте саме через механізми даного інституту можуть реалізовуватися деякі важливі форми безпосередньої демократії, такі як петиції чи ініціативи [7, с. 127–129].

Науковці С. П. Кандзюба, М. О. Кравцов та В. А. Соболев одностайні у висновках про функціональне призначення інституту звернень громадян до органів влади: як одного із засобів захисту прав громадян, що дозволяє запобігати порушенням, зловживанням, негативним впливам, своєчасно усувати дестабілізуючі наслідки (правозахисна функція); як цінного джерела відомостей для органів державної влади та органів місцевого самоврядування про проблеми громадян (інформаційна); як ефективного засобу комунікації між державою та громадянами (комунікативна); як засобу впливу на рішення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та як учасника процесу їх прийняття і реалізації (інструментальна) [8, с. 5–7; 19].

Як стверджує Т.В. Шаповал, обставиною, котра пояснює

характеристику закріпленого в статті 40 Конституції України права на звернення як політичного права, треба вважати інерцією його в суспільному сприйнятті. На думку авторки, закріплене у вищевказаній статті право на звернення має складний характер: залежно від цілей реалізації, від змісту суспільних відносин, що виникають у зв'язку з цим, воно може виглядати як особисте або як політичне право. Це право може виконувати роль одного із захисних прав, або прав на захист. Разом із тим, загальна роль права на звернення є ширшою, про що свідчить характер таких форм звернення як пропозиція і заява, котрі звичайно не мають безпосереднього відношення до захисту прав і свобод. Тим самим право на звернення, залежно від цілей його реалізації, може виглядати не тільки як особисте або як політичне право, а й як одна з несудових гарантій захисту прав, як своєрідне право-гарантія відносно інших прав і свобод людини та громадянина [9, с. 82–85].

М. А. Грибанова, досліджуючи право на звернення як гарантію реалізації конституційних прав, наголошує на тому, що саме через звернення громадян втілюється у життя один із конституційних принципів – участь громадян в управлінні державними та громадськими справами [10, с. 4].

Доречно зазначає В. А. Соболев, що захищеність прав і свобод громадян передбачає постійне вдосконалення механізмів реагування на їх звернення з боку органів державної влади різних рівнів та органів місцевого самоврядування. Це є одним із об'єктивних інтегральних індикаторів зрілості, зауважує вчений, й незворотності демократичних перетворень у державі. На його думку, ефективні механізми реагування на звернення громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування передують створенню нової концепції соціально-управлінських взаємовідносин, що має знайти застосування на різних щаблях управління [11, с. 192–193].

Отже, обмірковування опрацьованого матеріалу надало можливість подати власне розуміння права людини на звернення – це закріплені, утверджені й регламентовані міжнародними та національними нормативно-

правовими нормами спроможності особи на законних підставах подавати до уповноважених і правомочних суб'єктів особисті (індивідуальні) та колективні звертання стосовно різносторонніх аспектів суспільно-політичного, соціально-економічного, національно-культурного життя задля належного забезпечення у сфері здійснення ефективної реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів зацікавлених сторін.

Таким чином, підсумовуючи особливості сутності реалізації права людини на звернення, слід відзначити, що запровадження та розвиток даної інституції є якісним показником зрілості демократичної правової держави та розвитку громадянського суспільства, не є виключенням цього явища й Україна.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Савич Є. С. Право людини на звернення в Україні: конституційно-правовий аналіз: дис. ... док. філософії.: 081 «Право» / Ін-т закон-ва Верховної Ради України Київ, 2021. 240 с.
3. Конституційне право громадян на звернення до органів державної влади. Роз'яснення Міністерства юстиції України від 4 квітня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006323-12>
4. Право на звернення громадян: Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 р. № 8-р/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/storinkaknygy/438-pravo-na-zvernennya-gromadyan>
5. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. Київ: Український центр правничих студій, 1999. 376 с.
6. Соболев В.А. Теоретико-методологічні засади дослідження звернень громадян як інституту реалізації прав і свобод у громадянському суспільстві.

Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_42.

7. Михайлов М. Б. Нетипові (допоміжні) форми безпосередньої демократії: теорія і конституційно-правове регулювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2019. 221 с.

8. Соболев В. А. Звернення громадян як механізм взаємодії держави та суспільства: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Київ, 2014. 23 с.

9. Шаповал Т.В. Конституційний інститут політичних прав і свобод в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02 / Київ, 2009. 193 с.

10. Грибанова М. А. Право звернення громадян як гарантія забезпечення їх прав і свобод. *Держава та регіони: серія «Право»*. 2001. № 3. С. 4–7.

11. Соболев В. Актуальні проблеми забезпечення реалізації права громадян на звернення до органів влади. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. Вип. 1. С. 184–195.